

Л. В. ПАВЛЕНКО (канд. пед. наук, ст. викладач),
Бердянський державний педагогічний університет

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто роль самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах відповідно до вимог та стандартів Болонського процесу. Значна увага приділяється активізації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів посилення ролі самостійної роботи студентів при проведенні різних видів навчальних занять. Виділено основні інноваційні аспекти організації самостійної роботи студентів. Окреслено напрями програми інноваційних пропедевтичних курсів, спрямованих на підвищення продуктивності самостійної роботи й створення позитивного ставлення до її виконання.

Ключові слова: Болонський процес, вища освіта, інноваційні аспекти, інноваційні технології, самостійна робота, удосконалення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні вища освіта виступає в якості основного компонента сталого розвитку людського суспільства. Новий тип економіки висуває нові вимоги, до майбутніх спеціалістів, серед яких усе більший пріоритет одержують вимоги системно організованих інтелектуальних, комунікативних, самоорганізуючих, моральних норм, що дозволяють успішно організовувати професійну діяльність у широкому соціальному, економічному, культурному контекстах. Нові соціокультурні умови освіти визначили основні принципи Болонського процесу, обумовили нове розуміння якості освіти в умовах її реформування.

Болонська декларація за своєю спрямованістю збігається з напрямком процесу реформування системи вищої освіти. Зміна соціокультурної ситуації в умовах переходу до стратегії інноваційного розвитку країни й формування в ній інформаційного суспільства, заснованого на знаннях, висуває нові вимоги до випускника вищого навчального закладу [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемі самостійної роботи студентів приділяли високу увагу відомі науковці А. Алексюк, В. Козаков, П. Підкасистий, Н. Тализіна. Формами самостійної роботи займалися такі дослідники С. Гончаренко, А. Дьоміна, П. Олійник, В. Паламарчук. Шляхи організації самостійної роботи знайшли відображення в працях Н. Журавської, К. Краснєвського, Л. Романишиної, Н. Ничкало. Аналіз проблеми, що вивчається показав, що сучасний стан організації самостійної роботи студентів у вищих закладах освіти не створює в повній мірі умов для формування у студентів самостійності. В недостатній мірі впроваджуються інноваційні аспекти до організації самостійної роботи та недостатньо використовуються засоби сучасних інформаційних технологій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Зміна напрямку в освіті з викладання на навчання, як самостійну діяльність студентів в навчальному процесі й спрямованість його на розвиток у студентів вищих навчальних закладів навчальної самостійності обумовлює необхідність активізації самостійної роботи студентів, а збільшення частки самостійної роботи паралельно з обмеженням завантаження студента обов'язковими аудиторними заняттями, відповідно до нових навчальних стандартів, вимагає інноваційних підходів до реорганізації системи самостійної роботи у вищих навчальних закладах, удосконалення навчально-методичної документації, розробки нових дидактичних підходів для глибокого самостійного освоєння навчального матеріалу.

Формулювання цілей статті. Визначити нові інноваційні аспекти в реорганізації самостійної роботи та виділити шляхи її посилення при проведенні різних видів навчальних занять.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною метою вищої освіти стає підготовка випускника не просто знаючого, а такого, що вміє розпорядитися цим знанням, тобто підготовка професіонала, що володіє критичним мисленням, здатного серед множини розв'язків вибрати найбільш оптимальний, аргументовано спростовуючи неправильні; професіонала, готового до самоосвіти, самовизначення, саморозвитку. У зв'язку з вищевикладеним стає актуальним розуміння того, що (як справедливо відзначають багато закордонних дослідників) мета «парадигми навчання» не в поліпшенні якості

викладання, хоча й це важливо, а в постійному підвищенні якості навчання, продуктивності освіти [1; 6].

Головна функція педагога, трансформується в завдання підтримки навчання, а позиція, студента змінюється від пасивного об'єкта навчання, який одержує готову навчальну інформацію, в об'єкта навчальних і виховних впливів до активного суб'єкта пізнавальної, майбутньої професійної й соціокультурної діяльності, здатного самостійно «здобувати» необхідну інформацію [4].

Зусилля викладача зосереджуються на створенні умов, орієнтованих на самостійність і продуктивність в діяльності студентів, середовища, що забезпечує можливість формування індивідуального професійного досвіду студента, що просувається власною освітньою траєкторією. Таким чином, інноваційна складова навчального процесу в новій парадигмі вищої освіти прослідковується в наступних змінах:

- процес навчання орієнтований на самостійність студента, а функція навчання трансформується у функцію педагогічної підтримки навчання;
- відбувається перерозподіл часу між самостійною й аудиторною роботою на користь першої й одночасно збільшується час на спілкування студента з викладачем;
- формується новий напрям освіти на розвиток творчого мислення в професійній діяльності студента;
- навчально-інформаційний навчальний процес трансформується у відкриту систему, яка постійно збагачується за рахунок зовнішніх джерел інформації;
- інформаційні технології усе активніше впроваджуються в навчальний процес.

Відповідно до основних положень Болонського процесу значна увага приділяється активізації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів посилення ролі самостійної роботи студентів при проведенні різних видів навчальних занять передбачає:

- удосконалення навчальних планів і програм з метою збільшення частки самостійної роботи студента над досліджуванним матеріалом, включення тем, які виносяться на самостійне опрацювання, у тому числі й за допомогою комп'ютерних методичних засобів;
- удосконалення системи поточного контролю роботи студентів;
- оптимізацію методів навчання, впровадження в навчальний процес нових технологій навчання, що підвищують інтенсивність освітнього процесу, активне використання інформаційних технологій, які дозволяють студенту в зручний для нього час освоювати навчальний матеріал;
- удосконалення методики проведення практики і науково-дослідної роботи студентів, оскільки саме ці види навчальної роботи студентів у першу чергу готують їх до самостійного розв'язання професійних завдань;
- оновлення системи курсового й дипломного проектування, яка повинна підвищувати роль студента у відборі та аналізі необхідного матеріалу, пошуку шляхів розв'язання завдань прикладного характеру і не повинна призводити до значного збільшення їх кількості.

Аналіз нормативних документів щодо модернізації вищої освіти в рамках вимог Болонського процесу підтверджує, що мова йде не просто про збільшення кількості годин на самостійну роботу. Підвищення ролі самостійної роботи студентів означає серйозну структурну реорганізацію навчально-виховного процесу.

Дослідження М. Умрик, Л. Крукевич, Л. Кайдалова та ін. підтверджують, що практика організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах не завжди відповідає сучасним вимогам. Тому значна кількість випускників вищих навчальних закладів не мають досить глибокої бази професійних знань, не володіють навичками самостійної роботи й творчої інформаційної діяльності, не відчувають потреби в постійній самоосвіті й професійному самовдосконаленні [5, с. 3].

Проведений аналіз наукової літератури з проблем самостійної роботи студентів показав, що загальнодидактичні, психологічні, організаційно-діяльнісні й методичні аспекти організації самостійної роботи студентів у традиційній освітній моделі розглядалися багатьма дослідниками (А. Алексюк, Ю. Бабанський, А. Баранніков, В. Безпалько, Г. Волков, С. Дяченко, Б. Єсіпов, П. Підкасистий, Н. Калашник, В. Казаков, І. Лернер, П. Маланюк, В. Мороз, В. Сластьонін, О. Спірін, Н. Талізїна, А. Усова та ін.). Вченими розроблені основні положення психології й педагогіки про механізми організації й стимулювання самостійної роботи студентів, посилення їх творчої активності, однак у контексті модернізації освіти особливої уваги потребують проблеми мотиваційного, процесуального й технологічного забезпечення самостійної пізнавальної діяльності студентів.

В рамках модернізації освіти багато ситуацій і події виникають вперше й вимагають інноваційних підходів, що виходять за рамки освітньої парадигми. Не можна не погодитися з А.П. Лобановим і Н.П. Дроздовою в тому, що освіта, заснована на компетенціях, щось більше, ніж практично-орієнтоване навчання. Компетентність - це навичка плюс майстерність, плюс особистісно опосередкований результат навчання й самоосвіти» [3, с. 36]. Місія такого типу освіти недосяжна без прийняття студентом відповідальності за власну самоосвіту. Беручи відповідальність на себе, студент визначає власні цілі навчання, працює над їхнім досягнення, постійно модифікуючи свою поведінку для успішного досягнення планованих результатів. У такому освітньому контексті самостійна діяльність майбутнього фахівця, що опановує досвід і методи наукового пізнання для того, щоб з найменшими витратами додаткової праці й часу він міг аналізувати нову інформацію, поповнювати знання й розширювати свій кругозір, виступає на перший план як якісно нова форма присвоєння соціального досвіду. Така самостійна навчальна діяльність максимально наближається до інших форм соціалізації, а соціальний і особистісний розвиток студента стимулюють його академічний розвиток.

Таким чином, у новій освітній парадигмі самостійна робота призначена не тільки для оволодіння змістом конкретних дисциплін у рамках свого профілю навчання, але й для формування вмінь самостійної обробки великих інформаційних потоків, інтелектуальної ініціативи й критичного мислення, здатності брати на себе відповідальність і робити осмислений вибір, самостійно вирішувати проблеми й знаходити вихід із кризи. Крім цього, саме в самостійній роботі здобувається дослідницький і творчий досвід. Щоб студент до моменту завершення навчання у вищому навчальному закладі набув досвіду самостійного аналізу й вибору адекватних дій у ситуації, що вимагає відповідних компетенцій, ще в процесі навчання він повинен навчитися моделювати, програвати, нормувати й оцінювати власні здібності. Отже самостійна робота стає основою перебудови позиції майбутнього фахівця, у навчально-виховному процесі, головним резервом підвищення якості освіти в умовах її модернізації.

Інноваційні аспекти організації самостійної роботи студентів включають:

- зміну спрямованості педагогічних цілей на саморозвиток і продуктивну самореалізацію особистості студента; спільне (викладачем і студентом) визначення цілей і змісту самостійної роботи студента, з опорою на пізнавальний стиль і індивідуальні особливості студента як суб'єкта пізнання й предметної діяльності;
- зміну напрямку самостійної діяльності на інтелектуальну здатність студента орієнтуватися на «активно сконструйоване знання», пов'язане із власними інтересами та наявним досвідом;
- зміну у відборі змісту з використанням альтернативних джерел інформації;
- створення інноваційних програм, що навчають студентів стратегіям активного навчання, ефективним прийманням і методам роботи з інформацією; умінню критично оцінювати інформаційну цінність альтернативних джерел інформації;
- зміну характеру взаємодії викладача й студента, орієнтованого на активне включення студента в планування, реалізацію самостійної навчальної діяльності і її моніторинг і рефлексію; організація зворотного зв'язку на всіх етапах організації самостійної роботи студента;
- зміну характеру взаємодії студентів при виконанні самостійної групової проектною діяльності й організації зворотному зв'язку.
- зміну методичного забезпечення самостійної роботи за рахунок більш активного впровадження сучасних розвиваючих педагогічних технологій, адекватно навчальним цілям і пізнавальним здібностям студентів;
- використання інформаційних технологій як засобу підтримки самостійної роботи студентів;
- обов'язкове використання із самого початку навчання творчих форм самостійної роботи, адекватних можливостям студентів;
- зміну критеріїв оцінки результатів самостійних досягнень;
- розрахунки трудомісткості самостійної роботи, організованої в активних методах, як для студента, так і для викладача.

Програми інноваційних пропедевтичних курсів, спрямованих на підвищення продуктивності самостійної роботи й створення позитивного відношення до неї, повинні включати наступні розділи: стратегії самоусвідомлення, самооцінки й формування позитивного відношення до навчальної діяльності; стратегії активного навчання; стратегії ефективного розподілу часу; стратегії моніторингу й оцінки свого академічного росту; стратегії активного слухання й конспектування; стратегії

активного читання; використання графічних організаторів; стратегії підготовки до тестів і іспитів; стратегії, що поліпшують запам'ятовування, стратегії засвоєння предметного змісту в контексті конкретних дисциплін; стратегії написання письмових робіт; стратегії пошуку, відбору, обробки й оцінювання інформації.

Використання інформаційних технологій як засобу підтримки самостійної роботи студентів дає можливість проведення зворотнього зв'язку, консультацій, конференцій, переписки й забезпечення студентів навчальною й іншою інформацією з електронних бібліотек, баз даних і систем електронного адміністрування. Інтеграція засобів мультимедіа в самостійну роботу студентів можлива як на рівні інтерактивного використання окремих матеріалів для вивчення й самотестування, так і використання електронних підручників і інших освітніх мультимедіа ресурсів.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, самостійна робота як домінуюча складова навчальної діяльності студента в рамках входження до європейського освітнього простору вимагає нового підходу до її побудови з охопленням усієї сукупності вищезгаданих інноваційних аспектів. Така ситуація вимагає подальшого наукового аналізу та розробки більш конкретних рекомендацій з метою удосконалення самостійної роботи.

Список використаної літератури

1. Бар Р.Б. От обучения к учению – новая парадигма высшего образования / Р.Б. Бар, Д. Таг [Пер. с англ. Р.Е. Гайлевича] // Университетское образование: от эффективного преподавания к эффективному учению: сб. рефератов статей по дидактике высшей школы. – Мн.: Белорусский государственный университет. Центр проблем развития образования, 2001. – С. 13–39.
2. Вища освіта в Україні : навчальний посібник / В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.Ф. Степко та ін. ; за ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 328 с.
3. Лобанов А.П. Самостоятельная работа студентов в контексте компетентностного подхода / А.П.Лобанов // Организация самостоятельной работы студентов на факультете вуза: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Минск, 16-17 ноября 2006 г. / Отв. ред. В. Сергеевкова. – Мн.: БГУ, 2006. – С. 35-38.
4. Павленко Л.В. Моделирование познавательной деятельности майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю / Л.В. Павленко, М.П. Павленко // Теорія і практика навчання фізико-математичних та технологічних дисциплін : збірник наукових праць. – 2011. – № 2. – С. 171-177.
5. Умрик М.А. Организация самостоятельной работы как основа самоосвіти майбутніх учителів / М.А.Умрик // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2007. - Частина 1. - С.126-130.
6. How Approaches to Teaching are Affected by Discipline and Teaching Context / Lindblom-Ylanne S., Trigwell K., Nevgi A., Ashwin P. // Studies in Higher Education. 2006. V. 28. P. 213-228.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2014

Л. В. Павленко

Бердянский государственный педагогический университет

Иновационные аспекты в организации самостоятельной работы студентов в контексте Болонского процесса

В статье рассмотрена роль самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях в соответствии с требованиями и стандартами Болонского процесса. Значительное внимание уделяется активизации самостоятельной работы студентов высших учебных заведений, усилению роли самостоятельной работы студентов при проведении различных видов учебных занятий. Выделены основные инновационные аспекты организации самостоятельной работы студентов. Определены направления программы инновационных пропедевтических курсов, направленных на повышение эффективности самостоятельной работы и создание положительного отношения к ее выполнению.

Ключевые слова: *Болонский процесс, высшее образование, инновационные аспекты, инновационные технологии, самостоятельная работа, совершенствование.*

L. Pavlenko

Berdyansk State Pedagogical University

Innovative Aspects in Organization of Independent Work in the Context of Bologna Process

In the article the role of independent work of students in higher educational establishments as for requirements of standards of Bologna process have been examined. Great attention is paid to activization

of students' independent work in higher educational establishments and intensification of the role of students' independent work at conducting different kinds of education activities. The main aspects of organization of students' independent work have been defined, they include: change the direction of pedagogical purposes on self-development and productive self-realization of a student's personality; change of direction of independent activity on intellectual ability of a student to orient them on "actively built knowledge" connected with interests and experience; change in selection of the content with use of alternative sources of information; creating innovative program for mastering strategies of active learning by students, effective methods of work with information; skills to estimate critically the informative value of alternative sources of information; change of interaction style between lecturers and students oriented on active inclusion of students in planning, realization of independent educational activity, its monitoring and reflection; organization of feedback at all stages of students' independent work. Change of methodical providing of independent work through more active use of modern pedagogical technologies; use of informational technologies as a means of supporting students' independent work; necessary use of creative forms of independent work from the beginning of educational process, adequate to students' abilities; change of estimation criterion of results of independent achievements; calculation of laboriousness of independent work organized in active methods.

Directions of the program of innovative propaedeutic courses, aimed at improving the productivity of independent work and building positive attitude to its implementation have been defined.

Key words: *Bologna process, higher education, innovative aspects, innovative technologies, independent work, improvement.*